

KELEMEN JÓZSEF

A Magyar Közgazdasági Társaság 1920-as pénzügyi ankétja

Absztrakt

Az első világháború egész Európa gazdagságát megingatta. Az országok pénzügyileg nehéz helyzetbe kerültek, és ennek eredményeképpen infláció, hiperinfláció jelent meg. A közgazdasági gondolkodók válaszokat kerestek a probléma megoldására, ennek egyik pontja volt az 1920-as magyar közgazdasági pénzügyi ankét.

1. Bevezető

A Magyar Közgazdasági Társaság 1920-as pénzügyi ankétja mára már feledésbe merült, egy nem túl jelentős eseménynek tűnik a XXI. század elején. Elmúlt problémák, elmúlt események, amelyek már nem foglalkoztatják a tudósokat. Az elmélettörténet egyik feladatának tekinthető, hogy a régmúlt történéseiben megtalálja az értékeset, mint egy régész a föld mélyén heverő, eltűnt leleteket. Éles szemű megfigyelő itt is felfedezhet elveszett „kincseket”, azaz gondolatokat, ekkor pedig már az ankét is más képben fog előttünk feltárulkozni. Én ezek közül kettőt emelnék ki, ami a hazai szempontból fontos lehet. Az első arra akar rávilágítani, hogy az ankét hosszabb tanulmányozásakor észrevehetjük, hogy az I. világháború után Magyarországon is élénk közgazdaságtani élet zajlott. Az országban ekkor már a közgazdaságtanban szakképzett tudósok, szakemberek dolgoztak, akik nem légből kapott elméletekkel próbálták meggyőzni vitapartnerüket, hanem az európai közgazdaságtan eszmerendszere köszön vissza válaszaikban. A második szempont, amit érdemes végiggondolni, hogy ezek a gondolatok nemcsak az akkor élőknek nyújthatott útmutatást a gazdaságpolitikában, hanem a ma élő, de akár a jövő generáció számára is hasznos lehet. Nem feltétlenül kell új ötleteket kitalálnunk, ha már valaki egyszer végiggondolta ezeket.

2. Pénzügyi válság

Az I. világháborúban minden állam, így Magyarország is az erőforrásait arra összpontosította, hogy hadseregét ellássa mindazzal, ami a győzelemhez szükséges. A több évig tartó háború végül ahhoz vezetett, hogy az államháztartás és a költségvetés teljesen felborult, pénzügyi válság alakult ki. Ennek egyik jele volt a korona elértéktelenedése és a hiperinfláció. A világháború után az egyik legfontosabb kérdés a pénzügyi válság lett, ami az évek teltevel egyre égetőbbé vált.

1. táblázat: A magyar korona havi átlagárfolyamai Zürichben
(Érmeparitás 100 korona=105,01 frank)

Hónap	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Január	105,03	90,52	64,18	53,45	55,37	29,93	2,31	1,16	0,78	0,210	0,0230	0,0072
Február	104,92	88,77	66,47	51,56	55,63	25,46	2,06	1,16	0,77	0,200	0,0180	0,0072
Március	104,83	83,03	64,35	50,87	54,78	22,46	2,39	1,62	0,63	0,150	0,0090	0,0072
Április	104,65	81,86	65,10	49,45	53,30	18,56	2,57	2,11	0,63	0,120	0,0077	0,0072
Május	104,45	80,96	67,39	49,32	49,66	21,23	2,73	2,62	0,66	0,100	0,0065	0,0073
Június	104,28	80,42	66,98	44,15	43,21	17,90	3,19	2,34	0,56	0,080	0,0065	0,0073
Július	103,92	80,67	65,82	41,20	40,30	16,08	3,47	1,97	0,39	0,055	0,0067	0,0072
Augusztus	92,00	80,37	64,88	40,00	39,05	11,62	2,86	1,53	0,31	0,032	0,0069	0,0073
Szeptember	91,00	79,64	62,78	41,68	37,35	8,24	2,21	1,14	0,22	0,030	0,0069	0,0073
Október	92,29	76,94	61,63	40,56	44,25	5,95	1,68	0,77	0,22	0,030	0,0068	0,0073
November	89,91	76,16	55,13	39,73	35,60	4,35	1,31	0,57	0,22	0,030	0,0069	0,0073
December	91,03	70,67	52,05	47,17	30,49	3,20	1,24	0,76	0,23	0,030	0,0070	0,0073
Átlag	99,03	80,83	63,06	45,76	44,92	15,42	2,34	1,48	0,47	0,089	0,0093	0,0073

Forrás: A magyar királyi kormány működése és az ország közállapotai 1919-22, 1923-25

Az 1. táblázat jól illusztrálja, hogy mi történt a koronával, s így milyen jelenségeket tapasztalhattak az országban élők. A frankkal szemben értékét veszítette az évek során. A világháború alatti években még nem mondható olyan nagymértékűnek, de utána erősebb lett a leértékelődési hatás. 1914. elején még 100 koronáért 105,03 frankot lehetett kapni, de 1918 végén már csak 44,92-t, ez azt jelenti, hogy 42,8%-ra változott az árfolyam. Navratil Ákos rámutatott arra, hogy a svájci frank ebben az időszakban megerősödött, így a fizetési mérleg passzívuma aktívummá alakult, ami szintén hozzájárulhatott az árfolyam megváltozásához. A háborút követő években, 1919 januárjától 1924 januárjáig összesen 0,077%-a maradt a korona eredeti értékének, ami azt jelenti, hogy minden évben átlagosan olyan 30%-ot gyengült. 1924. második felétől nem látható már erős mértékű leértékelődés.

3. Magyarország pénzügyei ankét

Az 1920. április 28-május 12. tartott Magyar Közgazdasági Társaság ankétja a Magyarország pénzügyei nevet viselte. Az ankét elnöke, Matlekovits Sándor így szólt az összejövetelük tárgyaról: „Államháztartásunk egyensúlya meg van bontva; államadóságaink óriási összegekre szaporodtak; adórendszerünk megmerevült; pénzünk értékét veszítette; a drágaság oly fokra emelkedett, mely a fixfizetésű és fix kamatozású értékpapirokkal bíró osztálybeliek létét fenyegeti; ehhez járul a termelési kedvnek teljes hiánya: - és mindez a pénzügyi helyzetünk siralmas állapotának következménye.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 247. old.)

Teleszky János volt az első előadó. Bevezető gondolatait azzal kezdte, hogy a társadalmat fel kell rázni a letargiából. Csak ez idézhette elő azt, hogy a „forradalmi idők” óta eltelt 8 hónap, és még nem történt semmi a gondok megszüntetésére.

Teleszky szerint a pénz elértéktelenedése több dologra vezethető vissza, „elsősorban az államháztartás deficitjében rejlik, másodsorban a külkereskedelmi és a fizetési mérleg passzivitásában, harmadsorban pedig a termelő munka elégtelen voltában. [...] Ámde a papírpénzgazdálkodásnak abban a szakában, amelyben jelenleg vagyunk, a pénz elértéktelenedésének főokát nem az államháztartásban találjuk meg, nem is külkereskedelmi és a fizetési mérleg passzivitásában, hanem igenis a termelés elégtelen voltában.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 250. old.) A háborús országnak már csak a papírpénz kibocsátás maradt az egyetlen lehetősége, mert hitellehetőségeit felélte és fölös jószágait elfogyasztotta.

Egy olyan folyamatot vélt felfedezni, ami a társadalom egyik részét, az árutermelőket és árubirtokosokat egyre gazdagabbá tette, míg a többiek még rosszabb helyzetbe kerültek. A társadalmi osztályokat újonnan kibocsátott papírpénzzel akarták jobb helyzetbe juttatni, de ez csak pillanatokig fennálló helyzet volt, mert a keresletük megnövekedését észrevéve a kereskedők az árakat megemelték. Végül náluk csapódott le az az összeg, amivel támogatni akarták a rosszabb helyzetűeket. Teleszky szerint „a helyzet igazi és gyökeres javulását csakis a termelés fokozása és a még mindig, különösen egyes osztályoknál tapasztalható és az előbb említett processzus által is táplált túltengő fogyasztásnak a korlátozása útján lehet csak igazán elérni.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 252. old.) Ha ez megtörténik és az államháztartás is helyre áll, akkor már a kereskedelmi és fizetési mérleg is helyreállítható.

Az adott helyzetben a kölcsönhöz jutás esélyét kicsinek látta. Minden ország szeretett volna hitelt kapni, de Magyarország, aki a legrosszabb pénzzel rendelkezett, nem volt túl valószínű, hogy megkapja ezt. Ha azonban az ország elindul a rendbetétel útján, és látszódik, hogy komoly erőfeszítéseket tesz, akkor a külföld bizalma megnő, és esélye lesz a hitelfelvételnek. Ekkor egy olyan összegű kölcsönre lesz szükség, ami csak az ország helyreállításához kell, mert egy ennél nagyobb kölcsön esetén fennáll a veszélye annak, hogy fogyasztási hitelek is megjelennek és „ez azután az utolsó koporsószeg volna, ennél

még a papírpénznek a további kibocsátása [...] is jobb lehet, mert ennek a hatásait mindjárt látja a közvélemény, míg amannak hatásaira csak később ébred s csak későn tudja meg, hogy az ország évek hosszú sorára teljesen a külföld kegyeire jutott.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 254. old.)

A papírpénz állandó kibocsátását egyszerűen, csak egy nagyon igazságtalan és nagyon gazdaságtalan adónak tartotta, mert az nem csak az államhoz kerül, hanem magánemberek és vállalatok kezébe is, akik között még külföldiek is vannak. Célszerűbb inkább egy új adórendszert bevezetni, mert az biztos, hogy igazságosabb lesz a jelenleginél, és az eddigi „papírpénz adóztatás”, ami fedezte az állami bevételeket, tiszta lappal indulhat, ez pedig a költségvetési egyensúly kialakulását biztosíthatja. „... kétségtelen, hogy ma is fedezve vannak az állam szükségletei, fedezve vannak adóztatás útján, még pedig nagyon igazságtalan és gazdaságtalan módon [...] igenis lehet az államháztartás egyensúlyát normális úton még ma is helyreállítani, ha [...] igazságosabb és gazdaságosabb adóztatást fogunk behozni.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 258-259. old.) Fontos, hogy felvilágosítsák az embereket, hogy milyen hatása lesz a folyamatnak, mert akiknek most érdekük a jelenlegi helyzet fenntartása, a kereskedőknek és termelőknek, valójában meg kell érteniük, hogy a helyreállt országban jobb lehetőségeik lesznek. Adófajtákat sorolt fel, amiknek a lényege és célja, hogy a gazdagokat minél jobban megadóztassa, mert eddig kibújtak a terhek alól, és akiknek már alig van valamijük, azokra ne rójon nagy terheket. A helyzet problémás volt, mert az adott helyzetben nem lehetett törekedni az igazságos adóztatásra, ha biztosítani akarták a bevételeket. A lakásadó bevezetését javasolta, mégpedig progresszív módon. A luxuslakásoknál a ház értékének többszörösére kell emelkednie, ez segíthetne a lakáshiányon. A luxusadó nem jelentős tétel, de elősegítené a fogyasztás és termelés arányának javulását. Az általános életmódadó szintén progresszív lenne, és külső ismérvek alapján vetnék ki. Általa nagyon elítélt igazságtalan forgalmi adó és általános áruforgalmi adó bevezetését is elkerülhetetlennek tartotta.

Teleszky a pénz értékének visszaállítására három módszert látott. Az első a fokozatos pénzkivonás lett volna, de a korona jelenlegi helyzetében túl sok hátulütőt vélt felfedezni: bizalmatlanság a koronával szemben, nyomasztó hatása lenne a korona lassú felértékelődésének pl. hitelek esetén, ahol „drágább” pénzben kellene visszafizetni és egy újbóli jövedelem-eltolódás félelme alakulhat ki. Második lehetőség a devalváció, aminek

három módját említette Teleszky: követeléseket és tartozásokat nem érinti a változás; az eredeti, megkötési értékre visszakorrigálják őket, és úgy váltják át; vagy ugyanúgy érinti a devalváció. A háromból az elsőt teljes mértékben elveti, a másodikkal szimpatizál, de már 1811-ben is nehezen kivitelezhető volt, azóta bonyolódott a helyzet, a harmadikat könnyű véghez vinni, de a jövedelemeloszlást rontja. „E mellett a devalvációt a legigazságtalanabb és legdurvább vagyoadónak tartom...” (Magyarország Pénzügyei [1920] 258-259. old.), hisz lényegét tekintve ugyanaz, mint a papírpénz kibocsátás, csak ellentétes irányú. Harmadik lehetőség az egyszeri vagyoadó, ami szerinte a legjobb. Az adót a valuta értékének javítására használná, ekkor az államadósság csökkenne, és könnyebb lenne visszafizetni. Tehát a felesleges hadikölcsönkötvényeket, bankjegyeket vonná be és rendezné az állam tartozásait. Azoknak, akiknek van hadikölcsönkötvényük, hogy végre igazságosabb elbánásban részesüljenek, kedvezőbb eljárásban kell részesíteni, evvel nőne az értékpapírjaik értéke. Az adót bírói döntés alapján vetette volna ki.

Éber Antal a következő felszólaló először egy jegybank felállításának a kérdéséről szolt. Egyesek úgy vélték ez javulást hozna a pénz értékében. Éber szerint ez nemesfém nélkül vagy csak egy nagyon kevéssel, amit az ország össze tudna gyűjteni, nem vezetne célra. Másodjára reflektált Teleszky előadására. Szerinte előbb az adósságokat kell rendezni, utána jöhet az államháztartás hiányának megszüntetése. Éber nem látott szoros kapcsolatot az államadósság és a valutaárfolyam között, a valuta leértékelődését az export megszűnésének tulajdonította, amihez hozzájárult még, a korona esésétől megijedtek a külföldiek, ami további gyengítő hatással járt. A pénz értéke csak akkor stabilizálódhat, amikor biztosítva lesz a nemesfém fedezete, és a fizetési mérleg is helyre áll. Ennek érdekében fontos, hogy az elcsatolt területekkel való külkereskedelmi kapcsolatokat megtartsák, ápolják.

Az államháztartás rendbetételénél nem tartotta jó ötletnek Teleszky a házbéradó, az általános életmódadó és a luxusadó ötletét. Az elsőnél nem látott jelentősebb plusz bevételi lehetőségeket legfeljebb csak a szegényebbek kárára; a másik kettőnél pedig nem látta a bevétel alapját, hisz mindenhol csak szegénység volt, mindenkinek romlott az életszínvonal. Egyedül csak politikai megfontolásból tartotta elfogadhatónak, de közgazdaságilag és szociológiailag nem.

Az ország „új állapota” számára kétségessé tette a nagy vagyoadót, mert a termelési eszközök már így is csekély mértékben álltak rendelkezésre, nem lett volna jó további

megrítkezésük. „Én tehát így azt gondolom, hogy egy ilyen tízsázalékos vagyoadó behozatala az, ami nem vonná el a termelési eszközöket oly mértékben, hogy az káros hatásokat gyakorolhatna, de mégis nyújtana annyi eszközt, amennyire a pénzügyi kormányzatnak a feladata megoldása szempontjából mulhatatlanul szüksége van.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 293. old.) Az adót tárgyi alapon hajtotta volna be, hogy minél gyorsabban véghez lehessen vinni. Teleszky hadikölcsönökkel kapcsolatos ötletét helyesnek tartotta, azonban ez csak a nagy vagyoadóban alkalmazható, ezért félre kell tenni, és ehelyett a vagyoadó egészét, vagy egy részét arra kell felhasználni, hogy ezen kölcsönöknél az állam adjon egy olyan lehetőséget, 20%-ot visszafizet és a maradék 80%-ot becseréli egy alacsonyabb kamatozású kötvényre, ami az állami terheket jelentősen csökkentené. Másik fontos intézkedése az állami vállalatok magánkézbe adása lenne, főként az államvasutakra gondolt, mert nem képesek önállóan helyre állni, és csak nehezítik az állam terheit.

Az adók csak úgy lesznek elviselhetők, ha minél igazságosabbak, szociálisabbak lesznek. A fogyasztási és forgalmi adót ezért elveti, de szerinte nem is segítenének az államháztartás hiányának csökkentésében. Ez egy sok gyermekes család számára hatalmas többletteleher lenne, akár hatszoros is, míg egy gazdag családnál lehet, hogy csak kétszeres. Progresszív jövedelemadót javasol, ahol a gazdagokat kell keményen megadóztatni. Fontos, hogy az emberek megértsék, hogy erre szükség van, mert az ország csak együtt tudja a problémát megoldani.

Wekerle Sándor május 5-én tartotta meg a beszédét. A kiadások csökkentését hangsúlyozta, és hiányolta, hogy erre a fontos területre az előtte lévő felszólalók nem hívták fel a figyelmet. A bevételek növelése, a gazdasági termelés fenntartása és fokozása szintén a rendbetétel alapja. A kiadási oldalon felszólalt az ország szervezeteinek egyszerűsítéséért (szimplifikáció) és megtisztításáért (purifikáció), mert „soha olyan komplikált államszervezet, mint most van, még nem exisztált Magyarországon”. (Magyarország Pénzügyei [1920] 304. old.) Ugyanígy kell tenni az igazságszolgáltatásban, a hadseregnél és a külképviseletnél is.

Egyetértett Teleszkyvel, hogy „a mostani pénzgazdaság tulajdonképpen az adózásnak egy legegyszerűbb és legkevésbé tűrhető, végveszedelemmel fenyegető formája [...] amelyek a

jövedelem és vagyon ily átutalásával jártak”. (Magyarország Pénzügyei [1920] 306. old.) A földreform ellen szólt fel. Világos volt számára, hogy sok családnak segítene, de a polgárosodás útjába állna. A luxusadó kétszeres adóztatást eredményezett volna, hisz ezen javak többsége vámköteles, ezért nem javasolta a bevezetését. Egy másik fontos érvnek tartotta, hogy a gazdasági fejlődést, a kultúra, a művészetek kialakulását is gátolná. Ez a nézet hasonlított ahhoz a francia iskolához, ami szerint a luxus új javakat teremt a nép között, így a gazdaság növekszik, amit nem szabad adóval akadályozni. Wekerle véleménye hasonlított ehhez az irányzathoz, de ettől elhatárolódott. Éber jövedelemadóval sem értett egyet, mert minél igazságosabban akarnak valamit megalkotni, annál valószínűbb, hogy nem lesz megvalósítható. Egy másik hátulütője a jövedelemadónak, hogy hosszú időbe kerülne, mire zökkenőmentesen tudna működni. Kiállt a közvetett adó mellett annak ellenére, hogy belátta igazságtalan, viszont hamar kivitelezhető, és az államnak minél előbb szüksége van új bevételekre.

A vagyonadó kérdésében ő a nagy vagyonadó törlesztéses változata mellett érvelt. Ez a változat kamatokkal terhelt törlesztési lehetőséget biztosított volna azoknak, akik nem tudják egyben befizetni az adókötelezettséget. Wekerle kételkedett, hogy a vagyonadó elég bevételt fog hozni: „... ez a vagyonadó a mi függő kötelességeink fedezésére elegendő lesz, de nem lehet elegendő minden államjegy, bankjegy, egyáltalán nem a hadikölcsön, s a többi adósságok fedezésére”. (Magyarország Pénzügyei [1920] 313. old.)

Gróf Wickenburg Márk Wekerle utáni felszólaló volt. Szerinte csak a pénzügyi gondok leküzdésével lesz lehetséges a gazdaság teljes helyreállítása. Az állam feladatának vélte az infláció leküzdését, hiszen az inflációt az állam hozta létre, ezért csakis ő tudja megszüntetni. A külföldi kölcsönöket jó megoldásnak tartotta, hiszen a helyreállítás a hitelekkel sokkal gyorsabban elvégezhető. Ha az országban komoly törekvés lesz a pénzügyi problémák megoldására, akkor az országgal szemben megnő a külföld bizalma és a külföldi hitelek lehetősége is. Teleszky azt a devalvációt találta még járhatónak, amikor valorizálják a tartozásokat és követeléseket. Wickenburg szerint azonban ez is igazságtalan lenne, mert a legrosszabb helyzetben lévő középréteget sújtotta volna. Felhívta a figyelmet német mezőgazdászok 1870-as esetére, hogy a valuta értékének folyamatosan csökkenése nem feltétlenül támogatja az exportot, mivel így drágán vesz és olcsón ad el az ország. Ugyanígy az erősödő valutával is vigyázni kell. Szükséges, hogy az ország valutája stabil árfolyammal bírjon. Nem javasolta a pénzláb csökkentését, mint Teleszky, mert a növekvő

bevételekkel szemben növekvő kiadások is lettek volna, amik együttesen kioltották volna egymást.

Jankovich Béla volt aznap a harmadik felszólaló. Az előző előadásokkal nagyrészt egyetértett, de a valuta témához volt némi hozzáfűznivalója. Kétkedett Ébernek abban az állításában, miszerint a fizetési mérleg javulása képes nagyobb mértékű erősödést eredményezni a valuta értékében. Belföldön a papírpénz mennyisége több tízszeresére nőtt, és az adott körülmények között a mennyiségi pénzelmélet alapján el kellett ismerni, hogy az emiatt kialakult inflációs nyomás sokkalta erősebb, mint egy 10%-os valuta felértékelődés. A pénzmennyiség csökkentését fontosnak tartotta, és a csehek példáját hozta fel, akik a saját valutájuk, a szokol esetén ilyen intézkedéseket tettek. Éberrel nem értett egyet a vagyonadó kérdésében. Jankovich szerint csak a nagy vagyonadó lehet biztos alapja a rendezésnek. A pénzláb leszállítását nem tartotta járható útnak. A pénz szerinte természetes úton nem lett volna képes visszanyerni értékét, ehhez nagyon magas szintű gazdasági növekedésre lett volna szükség, olyanra, mint Amerikában a polgárháborút követően, evvel újra ellentétes álláspontra került, mint Éber.

A rendezés véghezviteléhez két módot látott csak, a devalvációt vagy a pénzmennyiség csökkentését. „Itt tehát, az én felfogásom szerint, két radikális eszköz között kell választani. Vagy helyreállítjuk a pénz előbbi értékét, vagy pedig elfogadjuk a mai állapotot és redukáljuk a pénzt a mai értékelés alapján, hogy minél hamarabb eredményhez juthassunk.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 328. old.) Az elsőt javasolta, mert gyorsan végrehajtható. Feltételezte, ha 12 milliárd korona van forgalomban, akkor, ha huszad részére devalválják a pénzt, és áttérnének frank alapra -a nemzetközi pénzrendszer miatt-, akkor 600 millió frank maradna, amihez 40%-os fedezet mellett 240 millió frank arany kellene. Ennek egy részét az Osztrák-Magyar Bank felosztásából várta. Ha pedig szükség lett volna még fedezetre, akkor szerinte külföldi hitelekhez is lehetett volna folyamodni. Jankovich látta a devalváció káros tulajdonságait, de Teleszkyvel szemben ezt tartotta a megoldás kulcsának.

Negyedik napi felszólaló Neumann Károly volt. Teleszky szerinte arra a tételre építette a beszédét, hogy a papírpénz értéke a mögötte álló ércfedezettől függ, vagyis az állam hitelességétől, hogyan képes a pénz egy adott árfolyamát biztosítani. Magyarország esetében ez a megcsappant bizalom okozza az inflációt. Neumann másokkal együtt nem osztotta ezt a nézetet. Ha a pénz értéke elveszik, mert például államcsőd következik be és

sem fedezete, sem állami hitele nem marad, ettől még megmaradhat a pénz, volt is rá már példa. „... a pénz értéke elméleti felfogás szerint attól függ, hogy érte mi kapható, hogy a pénz mögött milyen fogyasztásra alkalmas értékek vannak, vagy -termelés útján- minő a jövőben fogyasztható értékek előállítására várható: attól függ, hogy mi áll a pénz mögött termelő értékben és fogyasztható áruban.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 324. old.) Tehát a pénz csak egy virtuális csereeszköz, ami mögött ténylegesen áruk jelennek meg. A pénz értékét az emberek együttesen fogadják el attól a tulajdonostól, aki a legtöbb fogyasztási cikket birtokolja és a legtöbbet függnek tőle. Az ő értékelése határozza meg a pénz értékét, mert neki van a legjobb a pénze. Nemzetközi szinten úgy valósul meg a dolog, hogy ezt a szerepet az a leghatalmasabb kereskedő állam fogja betölteni, aki fontos árukkal rendelkezik. Ezek természetüknél fogva mezőgazdasági termékek szoktak lenni.

A fizetési és a külkereskedelmi mérleg kapcsolatára hívta fel a figyelmet. A fizetési mérleg azt a bizalmat fejezi ki, az az érték jelenik meg benne, ami a jövőbeli külkereskedelem, termelés lesz. Tehát például az Egyesült Államok és Hollandia papírpénzfedezete nagyjából azonos volt, mégse egyezett meg az árfolyamuk, hisz Amerika alapvető élelmiszereket és termelési eszközöket exportált Hollandiába, míg visszafele ez nem történt meg. A holland termékek nem voltak olyan fontosak, ezért nagy részük raktárakban maradt. „Ez az ok [, hogy a pénz vásárlóereje csökkent nálunk] pedig az, hogy a háború folyamán a fogyasztható készletek elfogytak, az új termelés -elsősorban a termelő erő, az emberi munkaerő és a termelő erő óriási csökkenése folytán- megcsappant, hogy az egész nagy világon hiányoznak azok az elsőrangú cikkek, amelyekre pedig mindenütt szükség van.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 336. old.) A helyzet csak akkor javulhatott volna, ha nőtt volna a termelés és megnyíltak volna az exportpiacok.

Magyarországon a termelők voltak az ármeghatározók. Ha szükségük volt valamilyen termékre, akkor vagy nagyon drágán, vagy egyáltalán nem kapták meg, ebből kifolyólag ők is nagyon drágán adták el vagy csak áruért cserébe.

Neumann az elmondottak alapján azt a következtetésre jutott, hogyha a pénzmennyiség mögött csökken az árumennyiség, akkor csökken a pénz értéke is. Szembeszállt a többiekkel, mert ő az inflációt nem egy adóztatási formának tekintette, hanem kényszerkölcsönnek. Ezt a kölcsönt minden lakos fizeti, amikor több pénzt ad az árukért cserébe. Mindebből kifolyólag az államot ugyanúgy terheli, mind termelőként, mind fogyasztóként.

Az állam, ha adót vet ki, mint pl. a vagyoadót, azt csak pénzben kaphatja meg, mégpedig rossz pénzben, amivel szeretné javítani a pénz értékét. Mivel ezzel több érték nem kerül a pénz mögé, ezért fölösleges próbálkozás. Ha a termelés helyreáll, és a termelés bővítésére használják fel az adóbevételt, akkor elérheti „gyógyító” hatását.

Az inflációs adó nem a többiek által említett jövedelmi igazságtalanság okozója, hanem a vagyon azoknak a kezében koncentrálódik, akik termelnek.

A bajokat a következőképp sorolta fel Neumann: a termelési eszközök csökkenése, a csere ellehetetlenedése miatt megszűnt a belföldi értékek megállapításának a lehetősége és a külföldtől való elzárttság miatt a nemzetközi értékbecslés nem volt lehetséges és a külkereskedelem is abbamaradt. Az adó, a pénzláb megváltoztatása nem lehetett kiút, csak a termelés rendbetétele és a szabad, belső és nemzetközi forgalom helyreállítása. „A termelés ma is lehetséges, mert nem minden termelési eszköz ment tönkre és nekünk van egy hatalmas, tönkretehetetlen termelési eszközünk és ez az áldott magyar föld.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 339. old.)

Meg kell várni, amíg helyreáll a nemzetközi kereskedelem, és a korona valódi értéke is ismert lesz. Csak ezek után lehet adókvetésről beszélni, mert csak ekkor lesz tudható, hogy mennyit vehet el az állam, hogy ne a termelő munka kárára történjen. Neumann is hangsúlyozta a relatív igazságos adókat, ezért javasolta az egyenes adók fejlesztését, a forgalmi adók kiépítését és a fogyasztási adók megemelését. Teleszky jövedelem- és lakásadókat nagyon igazságtalannak tartotta, és Éber jövedelemadó javaslatát is ellenezte.

Nagy vagyoadónál felhívta a figyelmet arra, hogy számtalan igazságtalanság rejlik benne, ezért a megtervezése hosszú előkészületet igényel. Félt, hogy a termelés kárára fog válni az adó. Ha természetbeni adó lesz, akkor az értékpapírok esetén figyelembe kell venni, hogyha az állam kezébe jutnak és külföldön adja el, akkor belföldi termelő tőke veszik el, de ha belföldön értékesíti, akkor az értékpapír ára csökken. A nagy vagyoadót szükségesnek látta, ha ezzel a külföld bizalmát el lehet nyerni.

Éber privatizációs ötleteit elutasította. A vasutat biztos, hogy csak egy külföldi befektető tudta volna megvenni, de ez azzal járt volna, hogy az ország egy fontos gazdasági pozícióját és kulturális befolyásolási lehetőségét veszítette volna el. Mindezek mellett a termelés fontos része volt a vasút, ezért végképp nem volt eladható, nehogy akadályként

álljon az újjáépülés elé. A vasút bérbe adását sem tartotta jó ötletnek, még ha ki is kötik, hogy be kell ruházniuk a bérlőknek, mert ebben az esetben, ahhoz, hogy megtérüljön a pénzük, legalább 25-30 évre lett volna szükség. Ez idő alatt a beruházások újra tönkre mennek, amit az állam ilyen formában kap vissza, és másik oldalt még el is veszti egy fontos bevételét.

Neumann Exner Kornél követte, aki felrótta, hogy az előtte felszólalók közül senki sem tisztázta az államháztartás deficitjének a rendezését. Az állam bevételei, ezért fontos szerepet töltenek be. Nem szabad lemondani róluk, ha jogos bevételt jelenthetnek. Így szükség van a fogyasztási adókra, a forgalmi adókra, mint az áruforgalmi adó, progresszív örökösödési és ajándékozási adó és javasolta az élet- és kárbiztosítási nyereség megadóztatását is. Az állami egyedárúságot pedig meg kellene emelni. Ezeket az adókat igazságosabbá lehet tenni, hogyha nem az alapvető fogyasztási cikkekre vetjük ki. A luxusadó szerepét az áruforgalmi adó töltené be, ezért nem kell ezzel foglalkozni. Az illetékek még mindig a világháború előtti áron vannak, ezért meg kell emelni őket. Ugyanezt kell alkalmazni a fix összegű adóknál. Az állami vállalatokat nem szabad eladni, nyereségesé kell tenni őket. A finanszírozásukhoz sorsjegykölcsönök kibocsátást javasolta.

Az adóbevételek növekedése külfölddel szemben bizalmat keltene, és javítaná az árfolyamot. „A helyes adópolitika a valutapolitika céljait is szolgálja és viszont. Feléled velünk szemben a külföld bizalma is, ha látják, hogy megfelelő állami bevételeink vannak.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 352. old.) Osztrákoknál, cseheknél már rég megtörtént, és javult is a valutájuk árfolyama. A régi hadiadó után jövedelememelkedési adót szeretett volna bevezetni, hogy a háború alatt megnövekedett jövedelmeket megadóztassák. A harmadik osztályi kereseti adó rendezését követeli, mert hosszú ideje nincs döntés, hogy mi legyen vele. Kettős adóztatásra is felhívta a figyelmet, mert az elszakított területeken élő embereket Magyarország mindig meg akarja adóztatni, épp ezért ideje lenne rendet tenni, mert ezek csak plusz feladatokat generálnak. Az értékpapírok adóztatása sincs rendben, mert például bizonyos esetekben lehet, hogy alig kell valami adót fizetnie a valós érték után, máskor meg többet a kelleténél. A vagyoadó nevet helytelenítette, mert ilyen adó már van, és csak komplikációkat okoz, ezért a vagyondézsma nevet javasolta. „... a vagyondézsma számára szüksége van az államkincstárnak és az adózónak egyaránt: államadósságunk terhének csökkentése, a bankjegyzőn apasztása

és az újabb elárasztás veszélyének megelőzése, pénzünk vásárló erejének növelése, valutánk javulása és a nagy vagyonegyenlőtlenségek megszüntetése érdekében.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 358. old.)

Az adórendszer kétségeket vetett fel benne, hisz egy új területi helyzetben próbálják átszabni az adókat, hogy megfeleljenek. Ezért következtetett: „A válságos pénzügyi helyzet gyökeres adóreformot követel [...] Ahogy tehát én javasolni bátorodom, a magyar egyenes adórendszer állana: jövedelmi adóból és vagyoni adóból, mint fő adónemekből. Ezeket kiegészítené a jövedelememelkedési és a vagyonnövekedési adó, nemkülönben a túlköltekezés megadóztatása.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 359., 361. old.) Az igazságosságot szolgálta volna a jövedelememelkedési és vagyonnövekedési adó, hogy akik nagyobb jövedelemre tesznek szert, vagy nagyobb vagyonuk lesz, azt meg kell adóztatni, de, hogy ne költsék el a megnövekedett vagyonmennyiséget, ezért a túlköltekezést is megadóztatta volna Exner. Csak az igazságos adók vezethetnek eredményre, mert egyébként behajthatatlan lesz, emiatt a hozadéki adót elveti. Az adórendszer két legfontosabb tulajdonsága az egyszerűség és termékenység, ennek a magyar adórendszer nem felelt meg. „Amikor, Uraim, az adózó húszféle címen fizet egyenesadót, akkor az adóteher helyes eloszlást sem elérni, sőt még figyelemmel kísérni sem lehet, akkor az adózó nem lehet tisztábban azzal, hogy mivel tartozik a köznek, bizalmatlanná válik és viszont az államkincstár sem kalkulálhat helyesen. [...] Az adózás technikája a lajstromok és nyilvántartások beláthatatlan tengerévé válik...” (Magyarország Pénzügyei [1920] 366. old.)

A békével újra beindult a gazdaság, és amint az új adórendszer fogja biztosítani a kiadásokat, akkor a bankóprést is le lehet állítani majd.

Az ötödik nap május 10-én folytatódott. Az első előadást Szekula Gyula tartotta meg. A vasutak államosítása ellen hozott fel érveket. Emlékeztetett, hogy mikor francia irányítás alá került az osztrák-magyar vasút egy kisebb hálózata, akkor nem tudtak a díjpolitikára hatni, a magyar tisztségviselőket pedig nem alkalmazták. Szembeszállt azzal, hogy az állam nem képes gazdaságosan irányítani az állami vasutakat. A poroszokról kell példát venni, átalakítani az adminisztrációt és a megfelelő szakembereket igazgatói székbe ültetni, akkor az eddigi veszteséges vasút újra nyereséges lehet. Franciaországot és Angliát hozta fel a példának, hogy ott nem magánkézbe adás történt, hanem államosítás kezdődött el és azon is gondolkoztak, hogy a többi vonalat is állami kézbe kellene venni.

Ajtay József tartotta meg a következő előadást. Kifejtette, hogy a nálunk sújtó gazdasági jelenségek más országokban is megjelentek, a válság nem csak Magyarországra terjedt ki. A pénz elértéktelenedése számos nehézséget rejt, az árucseré megakadt, mert megszűnt az ösztönzés a termékek eladására, és ez jövedelemeloszlási egyenlőtlenségekhez vezetett. A fixpénzűek fizetése elértéktelenedett, és mivel az ide tartozók többségében állami alkalmazottak, ezért számos állami funkció bénult meg a munkakedv csökkenése miatt. Közben az állami deficit is folyamatosan növekedett. Az állam papírpénzzel próbálta fedezni, „ily körülmények között az államháztartás hasonlít egy mindinkább gyorsabb ütemben lefelé guruló kocsihoz. [...] Szóval igazi gyógyítás, radikális gyógyszer csak egyetlen egy létezik: a jó pénz helyreállítása...” (Magyarország Pénzügyei [1920] 377-378. old.) Az egészséges pénztől függ az egész gazdaság működésének és fejlődésének alapja. Ekkor nem az válik fontossá, „hogy mi a pénz, hanem az, hogy mi a jó pénz, hogy melyik az a jószág, amelyik a pénzre háruló feladatokat az adott viszonyok között a legalkalmasabban tudja ellátni és melyik az a rendszer, amelyik mellett a legmegfelelőbbben tudjuk a pénz-jószágot bevezetni a közgazdasági élet folyamatába.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 378. old.) Az áruk nagy mennyiségben történő termelésének és elosztásának alapja a munkamegosztás, de ennek működéséhez szükség van egy értékmérőre, ami gazdaságilag helyesen működik. Ezenkívül szükség van még tőkére is, ami biztosítja a tervezettséget, céltudatosságot és szervezethez. Mindezt a pénzjószág tölti be, de tapasztalatok alapján ehhez kell egy relatív állandó csereérték, ami általánosan elismert és, hogy a mennyisége kisebb változásokat tekintve arányban van a termelt javakkal. A pénz az arany volt, ami lehetővé tette a nemzetközi munkamegosztást, vonta le a következtetést, majd folytatta a gondolatmenetét. „Ha hiányzik valamelyike az elmondott két feltételnek, tudniillik az, hogy a pénz mögött megfelelő jószág álljon és hogy a pénzből csupán csak a forgalmi szükségletnek megfelelő mennyiség jusson bele a közgazdasági életbe, akkor a pénz tökéletlen, akkor a pénz nem tudja kifogástalanul elvégezni a maga nagyfontosságú funkcióját. Ha pedig mind a két feltétel hiányzik, akkor a pénz beteg és előállnak azok a lázas állapotok, amelyek a mai helyzetből általában ismeretesek.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 380. old.) Az aranystandard rendszer megbomlott, és ezzel az arany elvesztette értékmérő szerepét. A pénz mögött nem állt már fedezet, és mennyisége állandóan nőtt. „A forgalomban levő pénz összességének bizonyos állandó értékarányban kell állnia a termelt javak összességének és a nemzeti vagyonnak az értékével. A pénzjegyek mennyiségének egyoldalú szaporítása ennél fogva természetesen maga után vonja a pénz értékének, vásárló erejének csökkenését.”

(Magyarország Pénzügyei [1920] 380. old.) Az állam állandó fedezetlen pénzfizetésével ezt a folyamatot tartotta fenn, és ezt meg kell állítani. A költségvetési deficit kialakulásánál az is gondot jelentett, hogy az állam bevételeit nem igazította az új pénzhez, ezért is csökkentek a bevételei.

Ajtay egy rövid, felületes számítást is közölt. A háború előtt 6,5-7 milliárd volt a nemzeti termelés, aminek 30-35%-a, kb. 2 milliárd korona volt az összes állami bevétel. Ezek lényegében fedezték a kiadásokat. A maximális árak alapján hússzoros áremelkedéssel számolva 130-140 milliárd lett volna a nemzeti termelés, de az ország kicsivel több, mint egyharmada maradt meg, ezért 40-50 milliárd volt feltételezhető. Ennek a 30-35%-a nagyjából megegyezett az akkori 10-13 milliárd évi kiadással, amit fedeznie kellett volna a bevételeknek. Ezek alapján szerinte a kiadások lényegében nem változtak, emiatt nem is szabad lényeges módosításokat végrehajtani. Például az állami közalkalmazottak kb. a társadalom húsz százalékát tették ki. A létminimum alatt éltek, de az elszakított területekről hazamenekült tisztségviselők még kevesebbel is beérték, az állam pedig az ő bérüket akarta csökkenteni.

Bevételi szempontból 1 milliárd korona állt a 40-50 milliárd nemzeti jövedelemmel szemben, ami csupán 2%-a volt a háború előtti 30-35%-kal szemben. „Itt nyilvánvaló és kétségtelen [...] hogy Magyarországon jelenleg jóformán nem fizetnek adót, legfeljebb csak a tisztviselők és a kistrafikosok. [...] Más ember -ismétlem tényleges jövedelméhez arányítva- messzemenőleg sem fizet annyi adót, mint a háború előtt és ez kérem, nemcsak a fix tételű adókra vonatkozik, hanem a százalékos adókra is...” (Magyarország Pénzügyei [1920] 385. old.) Semmilyen adópolitika nem történt a háború óta, ezért súlyos gondok léptek fel. Most ha tízszeresére emelték volna az adókat, akkor sem történt volna lényegi változás. Jóságbeli adó kivetését tanácsolta Ajtay. Az egyenes adókat szerinte nem lehetne a közvélemény miatt a tízszeresére emelni, ezért egyéb adókra is szükség lenne, mint a forgalmi adóra. Tudta, hogy ez nem igazságos adófajta, de szerinte nincs igaza Ébernek, mert az adott pillanatban nem lehetséges ilyen problémákkal foglalkozni. Szükség van tehát a pénzérték csökkenésével arányba hozni a fogyasztási adókat, illetékeket, vámokat és kiviteli illetékeket, új monopóliumokat szedni. Ha rendeződik a helyzet, akkor lesz majd idő arra rátérni, hogy az adórendszer mennyire igazságtalan. Ehhez szükségét látta az adók beszédésének átalakítását.

Belső kölcsönökkel szerette volna tovább csökkenteni a pénzmennyiséget. Ha a

kölcsönadóknak valamilyen előnyt nyújtanak, akkor sikeres lehet. Teleszky nézetét osztotta a devalvációval kapcsolatban, ezért ő is a vagyondézmát javasolta, amiből a belföldi adósságokat kell rendezni. A külföldi kölcsönök törlesztésének alapja a nemzeti vagyon nem lehet, csak a nemzeti jövedelem.

Végezetül felhívta a figyelmet, hogy a pénzügyi rendezést el kell kezdeni, nem szabad félni attól, hogy az antant elvesz mindent a békeszerződésben.

Lakatos Gyula volt a következő előadó. Négy feltételezéssel élt: Az első: a jóvátételi szerződés nem fog Magyarországra kötelezettséget róni, mert különben minden fejtegetés, amiről beszélni fog az értelmetlen. Második: „szanálást a kapitalistikus, tehát a magántulajdon elvén álló gazdasági termelési rend alapján tárgyaljuk” (Magyarország Pénzügyei [1920] 396. old.), amivel szerinte ő a vagyonadóval szembekerült. Az elvett természetbeni vagyonnal az állam uralma alá kerül a termelés, ami a kollektív termelés felé való lépés. A társadalom ezzel szemben már rossz tapasztalatokkal rendelkezik. Harmadik: külföldi kölcsönrel lehet csak az újraépítést végrehajtani. Negyedik: vége az aranystandardnak, ezért nem kell az aranyparitást visszaállítani, evvel ellent mondott Ajtaynak. A világ többi országában sem áll már fenn, mert Amerika vált a világ aranymonopóliumává.

Pénzügyi stabilitásnak nevezte azt, ha az államháztartást rendbe teszik, és közgazdasági szanálásnak, ha az árstabilitást elérik. Az árstabilitáson nem a régi háború előtti árfolyamra gondolt. Ezt a két problémát meg kell oldani. Látszatra a pénz értékének állandósítása tűnt az első feladatnak, hogy egyáltalán megoldhatóvá váljon a költségvetés gondja. Szerinte nem így van, az első a költségvetés rendbetétele. Ehhez két dologgal kell szembenézni: „...a papírpénz folytonos szaporítása, a másik pedig a fizetési mérlegünk kedvezőtlen alakulása a külfölddel szemben.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 398. old.) Az intervenció vásárlást, vagyis hogy az ország a semleges piacokon saját valutáját vásárolja, és ezzel javítsa pénzt, csak felesleges pénzpazarlásnak látta, hisz Ausztria is hasztalanul próbálkozott ilyen lépésekkel.

Lakatos Ajtay számításait kritizálta, elméleti hibákat vélt benne felfedezni pl. a 2 milliárdos békebeli bevételében rendkívüli bevételek és kölcsönök is voltak, amiket nem vett figyelembe. Wekerlével szemben nem volt olyan pozitív a kiadások csökkentésénél, szerinte ezzel csak kisebb összeget lehetett volna elérni. Az adók tizenkétszeres emelését

gondolta még megvalósíthatónak, azonban ezt nem mindenhol tartotta lehetségesnek; Ajtay, Exner hússzorost javasolt. Ez alapján még mindig hiányt látott, amit új adókkal akart fedezni. Exner igazságos adóiban nem sok lehetőséget látott, mert az ország állapota miatti adómorál nem engedte volna meg.

Három új adót ajánlott. Az első az áruforgalmi adó, ami részben felhasználható luxusadóként, ha a luxustermékek magasabb kulccsal szerepelnének. A második az örökösödési illeték, harmadik pedig egy exportadó, amit cseh mintára egy exportszindikátussal lehetett volna megoldani, így az adó nem terhelné a termék árát.

Vagyonadó ellen hozott fel érveket: lehetetlen, hogy egyben be lehessen fizetni, szükség van 20-30 évre, de akkor utána mit ér az adó; ha valaki tartozik még a vagyonadóval, mert törleszt, és megnőtt a pénz értéke, akkor lehet, hogy igazságtalanul sokat kell fizetnie; az újonnan létrejött tőkét mindig elszívna a vállalatoktól. Az ország pénzügyi csökkenése miatt sokkal kevesebbet kapnak a külföld hitelezői, és ha a pénz elértéktelenedését kényszerkölcsönnek hívjuk, ahogy Neumann nevezte, akkor meg egyáltalán nem fizet, ezért ez a két dolog még Teleszky által említett definíció alapján államcsődnek minősül.

Teleszky pénzláb leszállítási javaslatát elvetette, és helyette 50%-os devalvációt javasol, aztán új pénz bevezetését, majd egy újabb 50%-os devalvációt.

Méhely Kálmán volt az utolsó előadó aznap. Az addigi felszólalók szerint mind csak pénzügyi megközelítést alkalmaztak, és elsődleges céljuk a pénz értékének visszaállítása, vagy egy magasabb értékre vitele. Véleménye szerint teljesen mindegy, hogy most akár egy új pénzzel vagy devalvációval kevesebbet fizetünk, ettől még nem lesz biztosítva, hogy a pénz értéke állandó maradjon. Az új adók, csak még növelnék a nehézséget, ezzel az áremelkedést is. Ki kell szélesebbre tágítani látókörüket, figyelembe kell venni az itt élő embereket is. Amíg a társadalom nem tud újra felépülni, addig csak mesterséges eszköz minden pénzügyi beavatkozás. Neumann Károllyal értett egyet. „A forgalomban levő papiros pénz mennyiségét kell csökkenteni és helyette a termékek mennyiségét növelni, a külföld életébe és kereskedelmi forgalmába belekapcsolódni és úgy belső, mint külső politikai viszonyainkat konszolidálni, állandó, nyugalmi helyzetbe hozni: ez hozna javulást.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 410. old.) Belgiumot hozta fel példának. Ott szorgos munkával sikerült elindítani a pénz értékének a visszaállítását. Magyarországon csak hasztalan, értelmetlen beavatkozások történtek, ezért nem lehetett előbbre jutás ebből

a helyzetből.

Feltette a kérdést, milyen vagyona kell támaszkodni ahhoz, hogy helyreállhasson az ország. Természet, munka és tőke együttes használata vezethet eredményre, ezek külön alkalmazása hasztalan. Az állami vállalatok bérbeadását javasolta, mert ez hatékonyabb, mintha megtartaná. Ugyanakkor részben maradjon az állam kezében, mert ha szükséges, szociális kérdésekben képes legyen beleszólni az irányításba. Támogatta a kivándorlást Amerikába, mert kereskedelmi lehetőséget látott benne. Javasolta továbbá, hogy a magyarok Oroszországba is települjenek le, mert a Balkán - amiért eddig harcoltak - telített, de az oroszok szívesen vennék a szakképzett embereket, mert náluk hiány van ezen a téren. „Egy új honfoglalás, nemzetképzés, államalkotás az, aminek feladata előttünk áll. Hiszen négyszáz év óta nem élvén önálló állami életet, elvesztettük egyensúlyi érzékünket, csak népfajnak tekintettük, de nem nemzetnek, csak országnak, de nem államnak. Hogy lakosságunk valóban nemzeti társadalommá emelkedjen, hogy erős expanzív erejű és gravitációs képességű állammá fejlődhessünk...” (Magyarország Pénzügyei [1920] 418. old.)

Külföldi tőke behozatalát rendkívül fontosnak tartotta, de figyelmeztetett: „Nem tőkeelvonás, hanem csakis a tőkeszaporítás az orvoslás útja.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 418. old.) Felvetette, hogy az amerikai magyar közösség biztosíthatott volna kölcsönt.

Az adók esetében megemlítette, hogy ösztönző hatásúnak kell lennie, ne rombolja a termelő munkát és legyen igazságos. Így a luxusadót elveti, mert ez a lehetősége, hogy a parasztok a kezükben felgyülemlett pénzt kiadják, és újra forgásba kerüljön. Földértékadót vezetett volna be, hogy a parlagon fekvő területek olyanok kezébe kerüljenek, akik képesek élni vele. Kis embereket nem szabad tovább adóztatni, ezért felszólalt a fogyasztási adók ellen. Szembeállt Exner Kornél új adójavaslatával, mint a tőkeértékemelkedés és a jövedelemnövekedés.

Május 12-én Görög Frigyes tartotta előadását. Jankovich Béla a devalváció kapcsán szerinte félreértésbe esett, mert egyszer arról beszél, hogy rettenetesen rossz, máskor meg arról, hogy az alkalmazása javulást hoz. A devalváció nem javít a pénzen, és nem is változtat a vagyoni helyzeten, ha a követelésekre és a tartozásokra is ugyanúgy vonatkozik. Kritikával él, hogy sokan a pénz értékét emelni akarják. „Szinte csak afelett folyt a vita,

hogy vajon 105 centimes-os [háború előtti] paritásra emeljük-e fel, vagy pedig nem éppen 105 centimes-re, de valami közbenesőre.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 433. old.) Azt senki sem fejtette ki, hogy mindezt miért akarják megtenni. Úgy gondolta, valami olyan érzés motiválhatta a felszólalókat, hogy a csökkenés negatív következményekkel jár, ezért ha megemelkedik, akkor az már pozitívvá fog. A számegység nem számít a pénznél, legfeljebb kényelmi szempontok szerint fontos, hogy az értéke stabil legyen.

„Az árszínvonal emelkedésére két tényező hat: az egyik a pénz oldalán, a másik az áru oldalán” (Magyarország Pénzügyei [1920] 434. old.) Az előtte felszólalók általában mind egy oldalra húztak, pedig mindkettővel foglalkozni kell. Magyarországon a két ok jelen volt, amiket orvosolni is kell, de természetesen más módszerekkel. Persze, lehetséges, hogy csak az egyik álljon fenn, mint felhozta példának Amerikát, ahol teljes aranyfedezet volt, ennek ellenére a termelés oldaláról infláció lépett fel. Ezek miatt nem látta, olyan rossznak a fix keresetűek helyzetét, mert a pénz romlását követte a bérük. A vagyoni egyenlőtlenségeket szerinte állami beavatkozással kell megoldani.

Az adóemeléseket sokan több adónál hússzorosára akarták emelni, mert ez nem tehernövekedést, csak az inflációt egyenlíti ki. Ebben az esetben a pénz inflációjával lehetne érvelni, ami Görög szerint csak ötszörös szorzót jelent. A pénzérték helyreállítás ellen szólt, mert igaz, hogy ezzel valakiknek visszaállítaná az állam a régi vagyoni helyzetét, de sok más embernek, akivel szemben nem is történt igazságtalanság, így az egész művelet túl drága lenne. Az 1811-s devalváció alapján lehetőségét látta egy igazságos vagyonvisszaállításnak a károsodottak körében.

Az államháztartás rendbetételéhez javasolta a fogyasztási és forgalmi adók emelését, a nagy vagyonadót és erre használná fel, nem mint Teleszky valutajavításra.

Teleszky János végül utoljára még egyszer felszólalt és reflektált az elhangzott előadásokra. Fontosnak tartotta volna, hogy az anket egyértelműen elutasítsa a devalváció lehetőségét, de ez nem történt meg. Egyrészt, mert igazságtalan, másrészt pedig azóta annyi idő telt el, hogy kivitelezhetetlenné vált az a fajtája, ami 1811-ben történt. Akkor is voltak ebből adódó peres ügyek, amik még 1890-ben is folytak, és azóta csak bonyolódott a helyzet.

Örült, hogy senki sem utasította el azt az állítást, hogy a pénz inflációja egy adóztatási

forma, aminél bármely más adóztatás igazságosabb lenne. Méhely és Neumann nem akarna adóztatást, hanem a termelés teljes fokozását. Teleszky megemlítette, hogy az utóbbit mindenki úgy gondolta, csak még emellett szükséges az államháztartás helyreállítása. Tehát, ha nincs adó, akkor papírpénzadóztatás van, aminél bármi igazságosabb. Neumann elméletét hibásnak látta, mert nála a pénz értékváltozásának csak egy oka van, ezzel szemben ez nem igaz, és ezért az sem feltétlenül állítható, hogy az adóztatást is el kell vetni.

Sajnálta, hogy nem nagyon tisztázódott az államháztartás rendbetételekor az a kérdés, amely szerint csak stabilizálódik a pénz értéke, de nem erősödik. Ez a termelés szempontjából fontos. Másik szempontból Méhelynek intézve félig a szavait, amíg ez nem történik meg, addig kölcsönt nem fognak kapni, ezért még ebből az okból is van értelme rendbe hozni.

Az adóztatással kapcsolatban Teleszky két dolgot tartott fontosnak, hogy legyen és minél előbb, mert ha elhúzzuk, akkor nincs értelme, ami Wekerle javaslata esetén megtörténhet. Bizonyos adójavaslatok esetén azt látta, hogy a túlzott igazságosságra való hajlam túl nehezzé teszi a beszédését, és a bevétele sem lesz túl jelentős, mert a rossz adómorál miatt próbálják elkerülni, kikerülni. Például Éber csak jövedelemadót javasolt, ami végeredményben nagyon igazságtalan lenne, mert magas kulcsokat kellene alkalmazni. Feltételezhetőleg sokan nem vallanák be a jövedelmüket, így nem kerülnének egyenlő bánásmód alá. Exner egyenes adóit is ebből az okból elutasította. Teleszky szerint nincs idő reformra, majd ha konszolidálódott a helyzet, akkor lehet elgondolkozni rajta. Felhozta még, hogy az csak elméleti elképzelés, hogy minél nagyobb az adóteher, annál igazságosabban kell elosztani, mert a gyakorlatban ez nem működik. Németországban is eszerint hozták be szénadót és az általános forgalmi adót. Megvédte saját lakásadó ötletét, amit sokan elutasítottak igazságtalan volta miatt. Ennek ellenére történt egy hasonló rendelkezés az országban akkor, amit az emberek nem elleneztek akkor. Méhely luxusadó elutasítására felhozta, hogy ezzel leginkább a külföldet támogatnánk, és itt szerinte tényleg fel lehet megfelelő módon lépni a gazdagabbak ellen, így értelme lenne ennek az adónak.

Újra megemlítette az életmódadót, amit a jövedelemadó mellé akart behozni, hogy, akik nem vallották be ott a teljes jövedelmüket, itt magasabb adóztatásban részesüljenek. Ezt jobbnak tartotta, mint a német ráfordításadót (Aufwandsteuer) -amit azért lehetségesnek tartott, ha az előbbi nem megvalósítható-, ezért bocsátotta vitára, hogy körvonalazzák, csak

nem reflektált rá senki. Még kiemelte, hogy akkor egyik ország sem az igazságos adóztatásra, hanem a minél nagyobb adóbevételre törekedett.

Teleszky szerint is mindegy, hogy a korona árfolyamát az eredeti színvonalra vagy alacsonyabbra emelik fel, inkább egy középútat javasolt. Éber Antal itt közbeszólt, szerinte mind az eredeti, mind a középút ugyanolyan messze van. A valuta javításához, ha a devalvációt elvetjük, akkor a természetes út és a nagy vagyonadó marad. Az előbbi hosszú folyamat és termelési többletek kellene, amit az antant nem hagyna. A nagy vagyonadót többen ajánlották erre a célra, míg Görög az államháztartás rendbetételére tett javaslatot, ami Teleszky szerint nem járható út.

Lakatos szerint kapitalista módon nem lehet vagyonadót kivetni, de Teleszky nem értett vele egyet. „Én igenis, dacára annak, hogy kapitalisztikus alapon állok, igazságosnak tartom, hogy ennek a háborúnak a terheit ne a munka, hanem a vagyon viselje.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 461. old.) A vagyonadó Teleszky szerint főként a hadikölcsönkötvények és bankjegyek felszívására történik, ezért nem lehet hatással a termelésre, mondta Méhelynek, és emiatt ez azonnal beszédhető, nem tart 25-30 évig - címezte Lakatosnak-, főleg mert ezek a vagyonosabbak kezében gyűlnek össze, és így a szegényebbeknek engednék meg a 25-30 évet. Azért is érdemes így, mert az antant ezt biztos nem akarja majd elvenni.

Exner részleges tárgyi adója szerinte nem képes megfogni azokat a vagyonelemeket, amiket a vagyonadó meg tud.

A vagyonadó végrehajtásához idő kell, mert részletesen meg kell hozni a jogszabályokat, és utána végre kell hajtani. Így tehát előbb rendbe kell tenni az államháztartást, és utána jöhet a vagyonadó, így ki van zárva az a lehetőség, hogy a befolyt adót az állam folyó kiadásaira költse el.

Éber Antal is újra felszólt. Nem értett egyet avval, hogy az államháztartás rendbetétele a pénz stabilitását hozza magával, mert ehhez szükség van még a fizetési és kereskedelmi mérleg javuló egyenlegére. A vasutak kérdésére is visszatért, mert szerinte az jelenleg olyan helyzetben van, amin változtatni kell. Erre az állam nem képes, ezért nincs más járható út, mint a bérbeadás.

Az egyenes adóztatást újra felhozta. Az adómorál szerinte azért jutott idáig, mert egy kusza

adórendszert alkottak a kisebb módosítgásaikkal a pénzügyminiszterek. Kijelentette Magyarországon még senki nem próbálkozott igazságos adórendszerrel, akkor honnan tudja Teleszky hova vezetne. Számon kérte Teleszkyt, hogyha jövedelemadónál nem tudják megfogni a jövedelem alapját, akkor a vagyonadónál a vagyont hogyan fogják. A jelenlegi közigazgatási apparátussal és adómorállal Teleszky vagyonadóját sem tudnák beszedni. Teleszky reflektált, hogy épphogy az egyszeri vagyonadó ad olyan eszközöket a kezébe, ami lehetőséget biztosít erre.

Éber a földadót újra szóba hozta, mert ez biztos alapot nyújthat. A szegények azt látják, ami az adómorált csak tovább rontja, hogy az adók a gazdagoknak kedveznek. Természetesen nem lesznek túl lelkesek.

Gróf Hadik János külföldön volt, ezért utóbb írásban küldte be a hozzászólását. Teleszkyre reflektált ő is. Kettejük közti nagy különbséget abban látta, hogy az a nagymértékű adóztatás, amit Teleszky szeretne végrehajtani, az a gazdaságot katasztrófába sodorná. Felhívta a figyelmet, hogy még semmi előrehaladás nem történt a helyreállítás érdekében, és csak a „megfontolt, koncepciós” politika lehet hatásos. Az adórendszert akkori állapotát csak egy tákolmányynak tartotta.

Olyan adókat pártolt, amik nem hátráltatják a gazdaság fellendülését, és biztos bevételt fognak szolgáltatni. Az életmódadót keresztülvihetetlennek tartotta, a vagyonszaporulati és jövedelemnövekedési adó pedig rontaná a vállalkozási- és munkakedvet. A luxusadóban is kivetnivalót talált, mégpedig hogy nem jelentene jelentős tételt. A lakbéradót sem találta járható útnak. A szénadót lehetségesnek tartotta, mert ezt ki lehet vetni a vállalatokra, így nem nehezítik tovább a háztartások helyzetét. A forgalmi adókban is lehetőséget látott, mert már akkor is kis kulcs mellett nagy bevételt biztosítottak. A fogyasztási adót számos nem létszükségleti terméknel magasabb kulcsra kell emelni Hadik szerint. Éber egyenes jövedelemadója nem lehetett cél, legfeljebb csak a jövőben, mert békeidőben nem sikerült még egy államnak sem megvalósítania ezt az elképzelést. A fix adók emelése veszélyes, mert ha nő a pénz értéke, akkor hatalmas teherré válhatnak.

Az államháztartásban számos túlzó kiadást látott, amit csökkenteni kell, így a fölösleges tisztviselők és állami alkalmazottak elbocsátása. A vagyonadó ellen az az érv is szólt, hogy lehet, hogy csak ideiglenesen tartanak fenn belőle a költségvetést. A birtokreformot végre kell hajtani, mert ez javítaná a mezőgazdasági termelést. Emellett minden ipari és

mezőgazdasági gátló tényezőt meg kell szüntetni. Az export-importot meg kell tervezni, amit lehet, ki kell vinni külföldre és eladni, és csak a nagyon szükséges dolgokat szabad behozni. A korona miatti exportban rejlő nagy nyereséget ki kell használni, amíg lehetséges. Magyarországnak törekednie kell, hogy kereskedelmi kapocsként fontos szerepet töltsön be a térségben.

A nagy vagyonadó Hadik szerint a termelés ellen van, mert ezzel sok termelő csak tönkremenne. Ha Teleszky javaslata szerint 15-40 centimesre javítanánk a valutánkat, akkor is kérdéses, hogy értéke stabil lesz-e. A kis és középvagyonosakat is sújtaná, megállapítása lehetetlen és a bírói döntés a vagyonnagyság eldöntésére, hosszú ideig tartana. A bankjegy és a hadikölcsön, amit bevonnának, az pedig igenis rontaná azok helyzetét, akiktől elvették.

A külföldi kölcsönöket, ha lehetőség van rá, fel kell venni az állam pénzügyeinek rendezésére és a gazdasági rekonstrukcióra, másra nem szabad használni. Az intézkedések összhatása „organikus úton javítanák meg pénzünk értékét.” (Magyarország Pénzügyei [1920] 491. old.)

4. Összefoglalás

Az itt felsorolt érvek, ellenérvek rámutattak arra, hogy nem feltétlenül szükséges a mai kor legújabb tankönyveit feldogoznunk, hogy gazdaságpolitikai javaslatokat kapjunk. A Magyar Közgazdasági Társaság 1920-as pénzügyi ankétján elhangzottak is szolgálhatnak ilyen céllal. Több gondolat akár mostani kontextusba is átültethető, mintha csak a ma magyar gazdaságának szólnának. Nem csak a jelenlegi közgazdászok adhatnak támpontot a gazdasági életben való eligazodáshoz, hanem a múlt gondolkozói is. Érdemes rájuk is figyelniük, tisztában lenni mondanivalójukkal, mert a múlt nem haszontalan gondolatok tárháza.

5. Felhasznált irodalom

- Dános Árpád [1920]: Valutánk rendezése. Az Athenaeum irodalmi és nyomdai r.-társulat kiadása, Budapest
- Hantos Elemér [1920]: A pénz jövője. Légrády testvérek kiadása, Budapest
- Heller Farkas [1920]: Valutapolitika. Németh József könyvkiadóvállalata, Budapest
- Heller Farkas [1920]: A pénzelmélet fejlődése. In: Madarász Aladár (szerk.) [2006]: Heller Farkas: Etikai tudomány-e a közgazdaságtan? Aula, Budapest
- Heller Farkas [1923]: A háború és a közgazdaságtan. In: Madarász Aladár (szerk.) [2006]: Heller Farkas Etikai tudomány-e a közgazdaságtan? Aula, Budapest
- Heller Farkas [1943]: Pénzelmélet. In: A közgazdasági elmélet története. Aula, Budapest, 2001

- Honvári János [2002]: A gazdaság a két világháború között. In: Draskóczi-Buza-Kaposi-Kövér-Honvári: Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig. Aula, Budapest
- Larry Neal [1994]: War Finance. Editor's Introduction. Brookfield
- Közgazdasági Szemle [1920]. Magyarország Pénzügyei. Budapest, 247-514. old.
- Navratil Ákos [1918]: Valutánk helyreállítása. Grill Károly könyvkiadóvállalata, Budapest
- Pécsi Vera [2008]: Élet és Irodalom. A nagy szanálás. LII. évf., 47. szám.
- Soós-Kövér-Pogány-Péteri-Pécsi [1993]: A Magyar Nemzeti Bank története I. KJK, Budapest
- Turák-Fodor-Nógrádi-Király [2003]: A védelemgazdaságtan makrofolyamatai. Budapest
- Varga István [1964]: Az újabb magyar pénztörténet és egyes elméleti tanulságai. KJK, Budapest

